

Főhajtás és szembenézés

A roma vézskorszak áldozataira emlékezünk

Augusztus 2-án világszerte megemlékeznek egy gyászos esemény hetvenötödik évfordulójáról: 1944-ben ugyanis ezen az éjszakán Auschwitz-Birkenauban az úgynevezett Zigeunerlager több ezer, mai ismereteink szerint 2897 foglyát – idős, beteg, végsőkig elgyengült embereket és gyermekeket is – meggyilkolták, kivégezték. Sikítózásuk, jajveszéklésük és ellenállásuk, a dulakodás, a vérebe csargása, a lövöldözések hangjai, valamint a barakkok és gázkamra közt ingázó nehéz teherautók zaja csak másnap hajnalra ült el. Ilyen borzalmat, mint ezen az éjszakán soha nem éltem át – emlékezett később a szomszédos tábor egyik túlélője, aki pedig pusztán fültanúja volt a szörnyű eseménynek. Több más auschwitz-i deportált, aki a „felszámolt” részleg közelében rettegte át azt az éjszakát – egymástól függetlenül – jegyzőkönyvbe diktálta a romák éji, kímeletlen elpusztításával kapcsolatos emlékeit. (Lásd: BARÁTSÁG 2018/3. sz. 9320-9226. old.).

Nem ez volt azonban az utolsó időpont, amikor ebben a koncentrációs táborban nagyobb számú cigányt pusztítottak el egyszerre. És az sem volt kevésbé drámai. 1944. október 10-én Buchenwaldból szállították át Auschwitzba 800 roma gyereket, és elgázosították őket. Azt is tudni kell, hogy nemcsak a cigánytáborban őriztek roma foglyokat, hanem más részlegekben is.

A lágerdokumentumok alapján az Auschwitz-Birkenau koncentrációs tábor működése során összesen 20 993 cigányt regisztráltak, de létszámuk legkevesebb 1700 fővel nagyobb volt, mivel az 1943 márciusában idehurcolt białystocki lengyel szintit és romát közvetlenül az érkezésük után gázkamrába terelték, így ők még sorszámot sem kaptak. Több olyan cigány csecsemőt is nyilvántartásba vettek, aki itt, a krematóriumok közelében jött a világra, amelyből rövidre szabott életük során mást sem láthattak, mint azt a szűk teret, amit az elektromos árammal átvezetett szögesdróttal jelöltek ki számukra.

Összesen tizenöt országból hurcoltak ide romákat, s közülük csupán négyezren – akiket közben más táborokba tereltek – kaptak esélyt a megpróbáltatások túlélésére. A koncentrációs táborokban a megérkezés kori, majd a folyamatos szelektálás alkalmával munkaképtelennek ítélték kivégzése, a szándékos alultáplálással párosuló halálra dolgoztatás, a kezeletlen betegségek, az időnként csak hatalmi passzióként, vagy megtorlásként, illetve rendszeres – a titkok megőrzését szolgáló – kivégzések, agyonverések, öngyilkosságok szedték az áldozatokat.

Mindezekhez a legsúlyenteljesebb orvosi kísérletek nyomán bekövetkező kínhalálok is hozzátevéődtek. Az emberek gyógyítására felkent orvosok, kivetkőzve mindenből, ami emberi, úgy kísérleteztek a cigányokkal (is), mint laboratóriumi békákkal, egerekkel, nyulakkal szokás. A tengervíz ihatóvá tételét szolgáló kutatásoknál például szabad kezet kaptak, hogy cigányokkal itassák a különböző sósvíz-koncentrátumokat, amibe a szerencsétlenek iszonyatos szenvedések után rendre belehaltak. Buchenwaldban cigány gyerekeken tesztelték annak a Zyklon-B gáznak emberpusztító hatékonyságát, amelyet később a gázkamrákban alkalmaztak. Natzweilerben tifusszal fertőzték meg a cigányokat, hogy kipróbálhassák az eltérő gyógyszer-változatok hatását. Sachsenhausenben cigány foglyokon próbálták ki, hogy különféle injekciók hatnak-e a mustárgáz mérgezésre. A beadott oldat után gázkamrába küldték a romákat, és lesték mennyivel tovább vergődnek az egyes injekciók hatására. Dr. Heide a würzburgi egyetemi klinikán kísérletezett cigány gyerekeken. A kísérletek célja az volt, hogyan lehet az ember barna szemszínét megváltoztatni, esetleg kékké tenni. Az áldozatok szemük mögé kapták az injekciókat. Buchenwaldban a fagyott végtagok kezelését vizsgálták rajtuk, mesterségesen állítva elő a kezelendő felületeket. Auschwitzban dr. Mengele a cigány ikrekkel és a fenolinjekció változatok halált okozó hatásmechanizmusával kísérletezett. A legfontosabb próbálkozások azonban a sterilizálást célozták. Azt az eljárást akarták megtalálni, amellyel a cigány (és zsidó) férfiak örök időre nemző-, a nők pedig szülőképtelenek tehetők. Ezekbe sokan belehaltak, örök életükre megnyomorultak. A ravensbrücki táborban az SS tábori orvos, dr. Luke vezetésével még 1945 januárjában is 120-140 cigánylányt sterilizáltak. (A legfiatalabb közülük 8 éves volt.)

Ránézve a térképre és a frontvonalak mozgására, épeszű ember akkor már nem hihette, hogy a német vereség sokáig elodázható. A ravensbrücki koncentrációs táborban 1945 februárjában mégis megöltek még 1356 romát, pedig Majdanek, Belzec, Sobibor és Treblinka haláltáborainak 1944 nyarán történt felszabadítása után az első szovjet katonák 1945. január 27-én már elérték Auschwitzot is. (A felszabadított 4800 halálra szánt ember között már csak egyetlen egy roma származású volt.) A többi láger vezetői és őrei már biztosak lehettek abban, hogy teljességgel lelepleződtek. A nemzetközi sajtó már azt is nyilvánvalóvá tette, hogy valamennyiüket háborús bűnösnek

tekintik, és nem kerülhetik el a felelősségre vonást. Mégis rendíthetetlenül folytatták gyilkosságaikat.

Amikor az auschwitz-birkenauai cigány áldozatokra emlékezünk, a Dachauban, Buchenwaldban, Ravensbrückben, Treblinkában, Mauthausenben, Bergen-Belsenben és más náci táborokban elpusztult, elpusztított romákra – köztük a Magyarországról elhurcoltakra – is vissza kell gondolnunk.

Nem szabad megfedkezni arról sem, hogy nemcsak a németek hoztak létre és „üzemeltettek” gyűjtő-, kényszermunka-, illetve megsemmisítő táborokat. A horvát usztasa rezsim például huszonkét koncentrációs táborot tartott fenn, melyben zsidókat, és szerbek mellett cigányokat is nyomorgattak, öltek. Ezek közül a leghírhedtebb Jasenovacban működött. (Ez volt a holokauszt idején a harmadik legnagyobb haláltábor.) Itt százezer embert, köztük rengeteg romát végeztek ki állatias kegyetlenséggel. (A hagyományos kivégzések mellett az agyonverés, a vízbe fojtás, a torok elvágása, de élve eltemetés és a halálra erőszakolás is bevett eszközük volt). Az usztasák uralmuk három és fél éve alatt huszonhét-huszonnyolc ezer horvát és bosnyák cigányt öltek meg.

Arra a sok tízezer cigány sorsára is emlékeztetni kell, akiket nem koncentrációs táborokban fosztottak meg az életüktől.

A Wehrmacht keleti frontján kiadott – az elfogott szovjet politikai biztosok és kommunista pártvezetők azonnali kivégzésére szolgáló – parancsot, az ún. komiszárrendeletet hamar kiegészítették a hadművelleti területen elfogott zsidók és cigányok megsemmisítésének utasításával is. Az SS Einsatzgruppe alakulatok egyes fennmaradt jelentéseiből kiderül, ennek megfelelően nagy buzgalommal – és büszkén számon tartva – pusztították a kezükre jutott romákat is. Zsidók százezrei mellett több ezer ellenségnek, kémnek vagy „aszociális elem”-nek minősített cigányt lőttek agyon.

Romániában az Antonescu-rezsim több mint harmincezer cigányt szállított, az akkor román megszállás alatt álló Besszarábiába, valamint a Dnyeszteren túli területre. Az elhurcoltak fele gyerek volt. A deportált romákat szűken mért napi élelemért dolgoztatták, ami nem volt elég a családok ellátására. A hivatalos adatok szerint tizenháromezeren haltak meg a deportálás idején, nagyrészt az éhezés, a hajléktalanság (a rettenetes fagyok) és a betegségek következtében, de lőttek le szökni próbálkozókat, s kivégzések is voltak.

Szerbiában a tizenötezer zsidó mellett mintegy tizenkétezer romát lőtték agyon, vagy gázosítottak el, de sajnos máshonnan is lehetne sorolni hasonló példákat.

Az cigányoktól való szabadulás igényének árnyékában a Magyarországhoz visszacsatolt, ill. magyar haderő által elfoglalt területeken minden alkalmat kihasználtak a roma népesség csökkentésére. 1941 augusztusában Kozma Miklós, Kárpátalja kormány-

zói biztosa utasítására a magyar polgári és katonai hatóságok segítségével a magyar állampolgárságot hivatalos iratokkal bizonyítani nem tudó több mint húszezer zsidó és roma embert gyűjtöttek össze magyarországi táborokban, majd Kőrösmezőre, a határváros gyűjtőtáborába szállították őket. (Ezek az emberek részben a németek megszállta lengyel és orosz-ukrán területekről, életüket mentve menekültek ide, másrészt olyan Kárpátalján élt személyek voltak, azokban az évtizedekben költöztek oda, amikor az csehszlovák közigazgatás alatt állt, így korábbi jogokra hivatkozva magyar állampolgársághoz nem juthattak. Az augusztus 27-28-án a Kőrösmezőn összegyűjtött zsidó és roma foglyokat – köztük nőket, kisgyermeket – a német és magyar csapatok által megszállt ukrán Kamenyec-Podolszkij német hadművelési területére toloncolták át. Hogy cigányok is voltak közöttük, Kozma egy saját kezűleg aláírt levele is bizonyítja. „A jövő héten a nem magyar állampolgár, idemenekült galíciánereket, az exponált ukrán agitátorokat s a cigányokat át fogom tenni a határon. A részleteket Barthával, Szombathelyivel és a debreceni hadtestparancsnokkal megbeszéltem – tájékoztatta előzetesen Bárdossy László miniszterelnököt, aki ezek szerint tudomással volt róla, s nem állította le az akciót. Az „áttetteket” a német rendőrzászlóalj és SS-alakulat tagjai legéppuskázták, azon kevesek nagy részével pedig, akiknek sikerült túlélniük, vagy szökésükkel elkerülniük az esetet, a sebesülések, betegségek, Einsatzgruppe-egységek vagy az ukrán fasiszták végeztek.

1942. január 12-15. között magyar katonai és csendőri alakulatok, az egy évvel korábban Magyarországhoz visszacsatolt Bácskában, a Sajkásvidéken rejtőzködő partizánok felkutatására és letartóztatására indítottak razziát, ami megtorló akcióvá szélesedett. Szerbeket, zsidókat és cigányokat is kivégeztek. Az év január 20-23-án Újvidéken kis híján négyezer szerbet, zsidót és cigányt végeztek ki: lőttek agyon a nyílt utcán, vagy géppuskáztak a jeges Dunába. A kivégzések Mozsoron, Csurgón, Óbecsén, Szőregen és Zsablyán is szedtek áldozatokat. Január 25-éig folytak a „kisebb tisztogatások”. A vérengzés 3808 áldozata közül 2578 szerb, 1068 zsidó, 31 ruszin, 21 magyar 15 orosz, 64 pedig cigány volt.

A Belügyminisztérium Közbiztonsági osztálya 1943-ban arra adott utasítást, hogy a partizánok elől a független horvát állam és Szerbia felől Magyarországra menekülő polgári lakosság nagy tömegeiből a határon ki kell szűrni, és fel kell tartóztatni a gyanús elemeket, az idegen nemzetiségűeket, a zsidókat és a cigányokat. Nekik nem adtunk menedéket. Az 1944. május 22-én az Ó-Szerbiában, Zimonyban élő csaknem hatszáz magyar hazatelepítése ügyében született belügyminisztériumi átiratban a Külügyminisztériumot arra figyelmeztették, hogy hazatérési igazolványt nem lehet kiállítani a zsidóknak, cigányoknak és idegen nemzetiségűek-

nek. Egyértelműen magyar kormányzati döntésként határozták el, hogy a magyar ajkú és identitású cigányokat már nem tekintik magyaroknak. Ezzel tehát kiszolgáltatták őket a magyarelles bosszúnak. Egy szeptember 4-i bizalmas belügyminiszteri rendelet értelmében a határon ki kellett szűrni, vissza kellett fordítani a Szlovákia felől menekültek között fellelhető cigányokat is. Pár nappal később a Belügyminisztérium valamennyi határunkon átszárgott, ide menekülő cigány visszatoloncolását is elrendelte.

A német megszálló csapatokkal Adolf Eichmann SS-Obersturmbannführer is Magyarországra érkezett, hogy irányítsa a zsidók deportálását. Május 15. és július 9. között a holokauszt történetének legnagyobb ilyen akciója keretében, kevesebb, mint két hónap alatt mintegy 430 ezer embert deportáltak. Eichmannék a cigányság eltávolításával egyáltalán nem foglalkoztak. Maradt azonban fényképfelvétel, amelyet a magyar zsidók egyik csoportjának Auschwitzba érkezésekor készítettek egy eltévesztetlen roma rasszjegyeket mutató idős férfiről, akire a zsidótörvények által előírt, felsőruházatra varrt Dávid-csillag helyét egy biztosítótűn fityegő volt tűzve. Visszaemlékezések szólnak arról, hogy a munkácsi gettóból, ahova cigányokat is kényszerítettek, a zsidókkal együtt vagoniroztak be cigányokat is. Szájhagyomány szerint más helységekből is igyekeztek megszabadulni ily módon a csendőrök a romáktól, s néhányat minden transzporthoz hozzácsaptak. Ezen állítások feltárását közvetlenül a háború után elmulasztották, s ma már remény sincs a tételes bizonyításra vagy cáfolatra. Annyi azonban így is feltehető, hogy az auschwitz-birkenau magyar-cigány nevek, nem csak burgenlandi romákat takarnak.

1944 júliusában az országmozgósítási kormánybiztos rendeletben utasította a helyhatóságokat, hogy a községükben található tizenhat évesnél idősebb cigány férfiakat és nőket honvédelmi munkajeggyel vegyék igénybe mindama gazdaságok részére, amelyekben a munkaerő hiányzik, vagy nem elegendő. A honvédelmi munkajeggyel „igénybe vett” cigány családokat elsősorban aratásra, betakarításra igényelték ki. Sok helyen ekkor munkatáborokat létesítettek (pl. a nagykanizsai és kaposvári járásban), és csendőrileg összeszedték, azokba vitték a romákat.

1944. augusztus 4-én Győr német városparancsnoka a rendőrségtől bekérte a város területén élő cigányok névsorát, s megindult a cigányoknak a helyi zsidógettóba gyűjtése.

A magyarországi cigány hadkötelesek – ellentétben a zsidókkal, akiket munkaszolgálatos alakulatokba vonultattak be – a magyar királyi honvédség teljes jogú katonái voltak. 1944-ben azonban a Honvédelmi Minisztérium szeptember 20-i határidővel elrendelte cigány munkásszázadok (munkaszolgálatos alakulatok) felállítását. 1892-1926 között szüle-

tett, azaz 18-52 éves munkaképes kóbor, illetve letelepedett, de foglalkozás nélküli cigány férfiakkal akarták feltölteni azokat, összesen tíz-tizenkétezer létszámot remélve. A rendőrség és csendőrség feladatául szabták meg az illetők összefogdosását, ideiglenes őrizetét és átadását a honvédség erre kijelölt parancsnokságainak.

A rendkívül hiányos adatok ellenére, joggal feltelezhető, hogy mindössze néhány ilyen fegyvertelen „lapátos” cigány századot sikerült felállítani, melyeket később erődítési munkákra vetettek be, akár harci körülmények között is. A 39. bevonulási központ által felállított 1039/1. cigány munkásszázad 1944. október közepén mindössze három nap alatt ötvennyolc eltűntet és halottat jelentett. (Kistelek-ről, Horgosról és Kiskunmajsáról származó cigány férfiak voltak.) Ismereteink szerint máig nem folyt kutatás arról, hogy a háború idején mekkora volt a roma származásúak aránya a katonaszökevények között, meghaladta-e a nem romákét, de a dezertálásért kivégzettek körében éppúgy található jellegzetes cigány vezetéknevek, mint a hősi halottak és kitüntetett honvéd személyek és a hadifogságot elszervezettek között.

Azt, hogy a munkaszolgálatos cigány alakulatokban kínlódókat nem tekintették igazi honvédnek sem, arra a hangonyi cigány asszonyok helyi körjegyzői hivatalban tett panaszja világít rá. (Szeptemberben cigány munkásszázadba elvitt, és azóta honvédelmi munkát végző férjeik után nem folyósítottak számukra hadisegélyt.)

1944. október 5-én éjszaka a csendőrök Nagyszalontán kézigránátokat dobtak a cigánytelepre, majd géppisztolyokból tüzet nyitottak. Az áldozatok számáról nem maradtak fenn pontos adatok. Az elmenekülteket később elfogták. Másnap az itt és Kötegyánon elfogott cigányokat Dobozra vitték. Doboz község határában a csendőrök 20 cigányt és 2 nem cigányt – köztük gyermekeket és terhes asszonyokat – végeztek ki. (Némelyeket az exhumálás tanúsága szerint még élve temettek el.) 1944. október 15-én a Horthy által bejelentett fegyverszünetkérés, az előkészítetlen „kiugrási kísérlet” felkészülten érte a németeket, így azonmód a saját bábjukat, Szálasit, és vele a totális nyilas diktatúrát szabadíthatták az országra.

A déli hadműveleti terület kormánybiztosa Pécssett már másnap kiadta rendeletét, mely szerint azt követően a cigányok csak kivételes engedély birtokában hagyhatták el aznapi tartózkodási helyüket.

November 2. és 4. között a még Szálasiek kezén levő Dunántúlon és a Duna-Tisza köze felső kétharmadán a csendőrség „országos razzsiát” szervezett romák összeszedésére és „németországi munkára történő átadására”. November 2-án a Budapest környéki településeken kezdődött meg az akció. Rákospalotán, Csepelen, Pesterzsébeten, Soroksáron, Kispesten, Pestlőrincen, Nagytétényben, Budakalá-

szon, Újpesten családotól, gyermekestől összeterele-
ték a romákat, s előbb a helyi csendőrörsre, majd on-
nan az óbudai téglagyárba hajtották őket. November
3-án, 4-én a cigány családok összeszedése és inter-
nálása a Felvidéken, valamint Zala, Veszprém, Vas,
Baranya, Somogy, Tolna, Komárom, Győr és Sopron
vármegyék cigánytelepein folytatódott. A családok
többségét először a Komáromi Magyar Királyi Ka-
tonai Internáló Táborba (a komáromi Csillagerődbe)
szállították, ahol szelektáltak. A munkaképtelenek
közül sokakat elengedtek, a többieket Németország-
ba, többnyire Dachauba deportálták. Onnan pár nap
múlva a nőket és gyakran a tizenhárom-tizennégy
éves lányokat és gyermekeket is tovább küldték a
ravensbrücki koncentrációs táborba, ahol sokukat
sterilizálták. (A dachau SS-lágerrendszer 20 075 ma-
gyar foglyából 1126 volt magyar cigány. A cigányok
együttes létszáma 1340 főt tett ki.)

A Zala és Vas megyei cigányok számára felállított
körmentdi gettóból három hét múlva szintén német
munkatáborba vitték a romákat. A buchenwaldi
koncentrációs táborban 1944 novemberében ma-
gyar cigányként regisztráltak 153 foglyot. (Közülük
18-an már decemberben meghaltak.) A Zala várme-
gyéből hatóságilag összegyűjtött, és a nagykanizsai
kávéggyárból a Magyarországhoz visszacsatolt Csák-
tornya térségébe munkára hurcolt cigányok közül
többen az ismétlődő légitámadások áldozatai lettek.

A nyilasok a hónap utolsó hetében a Budapest felé
közeledő front hadműveleti területén: a fővárosban
és környékén – állítólag a honvédelmi miniszter és
a németek kérésére – újabb nagy razziát tartottak a
kommunista és baloldali-gyanús elemek kézre kerí-
tésére, melynek során sok cigányt is őrizetbe vettek,
majd a német lágerek felé induló transzportokba
tettek.

November 30-án újabb tömeggyilkosság történt
idehaza is. A Tolna megyei Lengyel mellett. A Meké-
nyes és Lengyel közötti völgykatlanban meghúzódo
cigánytelepen a csendőrök géppisztolyból tüzet nyi-
tottak egy cigány család tagjaira, majd a menekülők
közé kézigránátokat dobtak. Akciójuk után tizenhat
(más forrás szerint: tizennégy) roma halott maradt
hátra. A legfiatalabb áldozat két, a legidősebb hat-
vankilenc éves volt.

1944 telén Szabadbattyánban is kivégeztek, és jel-
telen tömegsírba temettek harminc helyi romát. A
sírjuk megkeresésére, feltárására és újratemetésük-
re 1991-ben indult kísérlet eredménytelenül zárult.
Maga a bűneset is feldolgozatlan maradt.

December 23-án ismét kegyetlen tömeges cigány-
gyilkosságra került sor az akkori Magyarországon.
Az elkövetők ez alkalommal a német hadsereg tagjai
voltak. Az első bécsi döntéssel a Magyar Királyság-
hoz visszacsatolt felvidéki Szalattnyán a megszálló
németek a falubeli cigány lakosságot – 56 személyt,
köztük időseket és gyerekeket is – egy házba gyűj-
tötték össze, majd a rákövetkező napon rájuk gyűj-

tották az épületet. Aki megpróbált kimenekülni, azt
lelőtték. Az ugyancsak felvidéki Nyárasd és Vásárút
települések határában kivégzett hatvan roma halála
a magyar nyilasok lelkén szárad.

A hónap folyamán a Fejér megyei Szolgaegyháza
községben egy ismeretlen alakulathoz tartozó kato-
nai csoport tagjai lőttek agyon egy cigány családot
és huszonzét rokonát. Az eset teljességében máig
feltáratlan.

1945. január 23-án a Veszprém megyei Lajoskomá-
romban magyar tábori csendőrök kivégezték a tele-
pülés összes otthon tartózkodó cigány lakosát. Két
család 16 tagját gyilkolták le, köztük egy 11 hónapos
és egy ötéves gyermeket is. E hónap végén vagy febr-
ruár elején az időlegesen visszafoglalt Székesfehé-
várról Várpalotára hurcoltak a nyilasok 118 cigányt,
akiket az Inota felé eső Grábler-tónál lemészároltak.

Budapest eleste (felszabadulása) után a nyilas Bel-
ügyminisztérium polgári kiűritésről szóló rendelete
a cigányok és családtagjaik őrizetbe vételét és inter-
nálását is előírta. Február 7-én a Szombathelyen szé-
kelő Magyar királyi Honvédelmi Kerület Területén
Működő Kormánybiztos szintén olyan értelemben
utasítja Vas vármegye alispánját, hogy a hadműve-
leti és a közvetlenül mögötte húzódo területekről az
ott lakó vagy átvonuló cigányokat ki kell telepíteni.
A végrehajtás során a „legradikálisabb eszközök is
igénybe vehetők” – írja az utasításra. A közeledő
front miatt sokakat megöltek, néhányan hazakerül-
tek, a többieket a kőszegi internálótáborba, onnan
pedig a Vas megyei romákkal együtt németországi
koncentrációs táborokba vitték.

Február 20-án a Kőszegen ülésező nyilas kor-
mány „a cigánykérdés legradikálisabb legszigorúbb
végmegoldásáról” döntött, mely szerint a községek-
ben élő valamennyi cigányt gyűjtőtáborba kellett
volna szállítani. Három nappal később Vajna Gábor
nyilas belügyminiszter Kőszegen kijelentette: „a zsi-
dó- és cigánykérdés maradéktalan, ha kell drákói
rendezését megkezdttem, amit e két nemzetidegen
faj magatartása tett szükségessé.” Erre azonban már
nem maradt idejük. Március legvégén a kormány és
maga Szálasi is elmenekült Magyarországról, mely-
ből április 12-13-ára az utolsó német és a németek
oldalán küzdő magyar egységet is kiszorította a
szovjet hadsereg. Magyarországon véget értek a
hadműveletek, az ország egész területén hatályukat
vesztették a nyilas uralom alatt hozott törvények és
egyéb jogszabályok.

1945 áprilisára az amerikai, szovjet, brit és kana-
dai alakulatok valamennyi koncentrációs tábor bor-
zalmakat túlélt rabját felszabadították, május 8-án
pedig a világháború európai befejeződésével együtt
a roma vészidőszak is véget ért.

*A Cigány Világszövetség 1972-es párizsi kongresszu-
sának határozata alapján augusztus 2. lett a roma holo-
kausz nemzetközi emléknapja.*

Hegedűs Sándor

Források:

- ACHIM, Viorel: Cigányok a román történelemben – Osiris, Bp., 2001.
- ACKOVIĆ, Dragoljub: Roma holocaust. A jasenovaci haláltábor – Amaro Drom, 1996/5., 28-29.
- CHROSTOWSKI, Waldemar: A cigányok holocaustja, Phralipe, 1992/ 5., 3-5.
- FINGS, Karola: Szintik és romák a nemzetiszocialista koncentrációs táborokban – in.: K. Fings – H. Heuss – F. Sparing: Szintik és romák a náci rendszer idején. A „fajlemélettől” a lágerekig, Pont, Bp., 2001., 65-100.
- HEUSS, Herbert: A szinti- és romaüldözés politikája Németországban (1870-1945) – in.: K. Fings – H. Heuss – F. Sparing: Szintik és romák a náci rendszer idején. A „fajlemélettől” a lágerekig, Pont, Bp., 2001., 13-34.
- KARSAI László: A cigánykérdés Magyarországon 1919-1945. Út a cigány Holocausthoz – Cserépfalvi Bp., 1992.
- KARSAI László: A magyarországi cigányüldözések – História, 1992/9., 26-27.
- KENRICK, Donald – PUXON, Grattan: Cigányok a horogkereszt alatt – Pont Kiadó, Budapest, 2001.
- MÁRFFY Attila (szerk.): A lágerek népe. Névtelen romák holocaustja – Janus Pannonius Múzeum, Pécs, 2014.
- MILTON, Sybil: Náci politika a romák és a szintik ellen 1933-1945. – Cigányfűró, 1994/1., 12-15.
- N.N.: Újratemetnék halottaikat – Fejér Megyei Hírlap, 2000. március 8., 1.
- PÓCZIK Szilveszter: Egy kisebbség végzete. Cigánysors és cigány Holocaust Németországban, Valóság, 1996/6., 73-102.
- PURCSI BARNÁ Gyula: A cigánykérdés „gyökeres és végleges megoldása”. Tanulmányok a XX. századi „cigánykérdés” történetéből. Debrecen, Csokonai, 2004.
- REYNIERS, Alain: A cigányok kiirtása a II. világháború során – Cigányfűró, 1996/4., 3-6.
- SZITA Szabolcs (szerk.): Tények, adatok a cigányok háborús üldöztetésének (1939-1945) tanintézeti feldolgozásához Magyar Auschwitz Alapítvány - Holocaust Dokumentációs Központ... Bp., 2000.
- WIESENTHAL, Simon: A cigányok kiirtása – in.: Simon Wiesenthal: A gyilkosok közöttünk járnak, Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1970., 278-282.

Olvassa a BARÁTSÁG-ot!

Fizessen elő most 2019-re!

Éves előfizetési díj: 3000 Ft (1800 Ft + 1200 Ft postaköltség), **félévre: 1500 Ft**

A folyóirat előfizethető átutalással:

az Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége főszámlája,
Barátság folyóirat alszámláján, OTP Bank: 11743057-26413457

e-mail címek: baratsag@upcmail.hu, eva.mayer@nemzetisegek.hu

honlapunk: <http://nemzetisegek.hu>

Várjuk könyvtárak, iskolák, kisebbségi önkormányzatok, egyesületek, baráti körök jelentkezését!